

A nemzetiségi könyvtári ellátás a Nyugat-Dunántúlon

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Vas Megyei Szervezete és a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár idén májusban (18–19-én) kétnapos, nagyszabású konferenciát szervezett a fenti címen.

A konferencia fontosságáról nem valószínű, hogy külön kellene szólni. A cím minden szava magáért beszél. És természetesen nem véletlen, hogy e témakörben különösen a nyugat-dunántúliak érdekeltek. A szervezők-rendezők természetesen gondoskodtak arról, hogy se pusztán belterjes legyen az összefoglaló, bár – meg kell vallanunk – az igazán érdekeset a nyugat-dunántúliak, a vas megyei (Pallósiné Toldi Márta, a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár igazgatója), a zalaiak (Kiss Gábor, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója), valamint a győr-moson-soproniak (Tuba László, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatója) mondták, adták elő (az ő előadásaitak lapunk teljes terjedelmében közli az alábbiakban). De nem volt csak afféle „kerített nagy fenék” (Arany János) az első nap előadássorozata sem. Szauer Ágnes, a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal fősztályvezetője a magyarországi nemzetiségek helyzetéről nyújtott átfogó, statisztikai adatokat is felvonultató, politikai-kulturális alapkérdéseket is érdemben felvázoló képet, nem annyira arra vetve a hangsúlyt, hogy milyen eredményeket ért el a kormányzat eddigelé a nemzetiségek helyzetének javításában-optimalizálásában, ha nem arra, hogy milyen, bizony meglehetősen súlyos problémákkal kell még huzamosan szembenéznünk ezen a téren. Az ő előadása azonban – a dolog természetéből adódóan – általános és tájékoztató jellegű volt, bevezetés, propedeutika mintegy a könyvvel, könyvtárral kapcsolatos kérdések pertraktálásához. Immáron „alacsonyabban” körözött, a könyvkiadás kérdéseit tárgyalta Lukács Zsuzsanna (az Országos Idegennyelvű Könyvtár osztályvezetője) *Nemzetiségi könyvkiadás a magyar könyvszakmában* című előadásában. A 3K olvasói abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy – ha elolvasták a 3K tavalyi novemberi számában Lukács Zsuzsanna cikkét, valamint beletekintettek a lap idei áprilisi számában Lukács János írásába (*Rendszerváltó évtized – A magyarországi németek a könyvkiadás tükrében*) – nagyjából képet kaptak arról is, mit mondott a nyugat-dunántúliaknak Lukács Zsuzsanna. (Az ő előadását azért sem ismertetnénk hosszasan, mert – reményeink szerint – rövidesen közölhetjük a 3K-ban az OIK Nemzetiségi és Dokumentációs Osztályának működtetésére, szolgáltatásainak fejlesztésére kidolgozott nagyszabású koncepció szövegét, amely részletkérdésekben is eligazíthatja az érdeklődőket.) A fő probléma, a megoldandó „csomó” lényege természetesen az, hogy sem átfogó tájékoztatás a nemzetiségek anyaországainak könyvkiadásáról, tehát a „kínálatról” (amely sajnos csak metaforikusan tekinthető kínálatnak), sem lehetőség e kínálat megvásárlására, sem mód a báziskönyvtárak valaha oly jól működő és jól megszervezett (ld. *Nemzetiségi Új Könyvek*) ellátására nincs vagy alig van. De komoly gondokat

okoz az is, hogy nincs igazi felelőse a vidék nemzetiségi könyvekkel való ellátásának, a szükséges anyagiakról már nem is beszélve. Hogy valami – elsősorban az OTK, illetve a jobb megyei könyvtárak részéről – már megindult, az örövendetes, ám még csak a kezdet, amely folytatást igényel-követel.

Még az első napon hangzottak el a konferencia külföldi vendégeinek előadásai is. *Gerlinde Schmiedhof* (a Dél-Tirol-i Könyvtári Szövetség elnöke) a dél-tiroli kisebbségi könyvtárellátásról, *Papp József* (a Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár szakreferense) a muravidéki magyarság könyvtári ellátásáról, *Hodossy Dezső* (a Dunaszerdahelyi Körzeti Könyvtár igazgatója) a magyar anyanyelvűek könyvtári ellátásáról, az ausztriai Pannon Intézet igazgatója, *Robert Hajszan* saját intézményéről szólt. Sajnos, ezekből az előadásokból inkább csak tájékozódni lehetett, valamint irigyelni – mondjuk a dél-tiroliakat, illetve sajnálni – mondjuk – a muravidékieket –, ám átvehető mintát, modellt kapni aligha. Az igazi, érdemi munkára tehát a konferencia másnapján került sor. A továbbiakban e második nap előadásait adjuk tehát. (VK)

Nemzetiségi könyvtári ellátás a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár tevékenységében

A kulturális törvény 66.§. c. bekezdése a megyei könyvtár kötelezettségét az alábbiak szerint határozza meg: „végzi illetőleg szervezi a megye nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó lakosainak könyvtári ellátását.”

A feladat nem újkeletű számunkra, hisz 1974 óta működünk közre a megye nemzetiségi olvasóközönségének létrehozásában – az olvasóvá nevelésben –, a könyvellátás megszervezésében, az anyanyelvüket magas fokon használó értelmiségiek szakirodalmi ellátásában.

Könyvtárunk feladatellátásának nem minden szelete tekinthető sikertörténetnek. Amit fel tudunk mutatni, az ugyan nem kevés, de számos problémával küszködünk. A bevezetőben említett törvényi passzusból szeretném felidézni a „végzi ill. szervezi” igék páros jelenlétét. Munkánkban az 1972-es Művelődési Minisztériumi irányelvek óta folyamatosan jelen van a feladatteljesítés kötelessége, de több évtizede eltelte, az önkormányzati törvény (1990), a kisebbségi önkormányzatokról szóló törvény (1993) létrejötte sem volt elegendő ahhoz, hogy tartósan és hiánytalanul olyan intézményekre találhassunk, amelyek segítik a feladatellátást, és kezdeményezéseikkel, együttműködési készségük kinyilvánításával előhívják szervező, koordináló szerepünket.

Intézményünk rendszerszerűen három nemzetiség (horvát, német, szlovén) könyvtári ellátását szervezi Vas megyében. A cigányságot érintő gyűjtés az utóbbi években indult meg, de kizárólag a központi könyvtár gyűjteményében. (A könyvek száma a félszázat sem teszi ki. Három periodikumot fizetünk elő: Amaro Drom, Lungo Drom, Roma.)

A nemzetiségi könyvtári ellátás gerince tehát a *nemzetiségi ellátórendszer*, amely 18 település anyanyelvű könyvellátásáról gondoskodik. Mi azonban nem

szeretnénk leszűkíteni a kisebbségek könyvtári ellátásának feladat körét az e területen végzett munkára. Véleményünk az, hogy a nemzetiségi identitásukat őrző könyvtárhasználóknak is lehetőleg a *teljességet* kell kínálnunk. Nem szeretnénk azt a látszatot kelteni, hogy a községi könyvtárban hozzáférhető anyanyelvű könyvek hiánytalanul reprezentálják anyanemzetük frott kultúráját. *A nemzetiségi ellátórendszer a Berzsényi Könyvtár nagy gyűjteményével, információs infrastruktúrájával, nemzetközi kapcsolataival és szolgáltatásközvetítési képességével együtt kerek egész.* Referátumomban erről az egymásra építkező tevékenységről szólok.

1. Gyűjteményszervezés

Szakmai közhely, hogy forrás és dokumentumkínálat nélkül nem lehet állományt építeni. Valószínűleg nem egyedi jelenség a miénk, nevezetesen az, hogy mindkét feltételt igen nehéz teljesítenünk. Beszerzési forrásaink:

- saját költségvetésünk erre a célra elkülönített része (100.000 Ft/év);
- pályázati lehetőségek felkutatása (1998-ban sikeres: NKA Könyvtári Szakkollégiuma: 200 e, Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány: 190 e Ft, Kölcsey Alapítvány: 40 e Ft.)

Ami hiányzik, az a harmadik pillér: Sem a települési, sem a kisebbségi önkormányzatok nem részesednek a forrásbiztosítás kötelezettségéből. A gyarapodás tehát a kívánatosnál jobban *pályázatfüggő!* (1998-ban 466 egységgel bővült az állomány, több mint félmillió Ft felhasználásával; a sikeres pályázatok a korábbi évhez képest 75 %-al növelték meg a mozgásteret!)

Ellátórendszeri gyűjteményünk

	Kötet	%
horvát	1.832	22,3
német	1.915	23,3
szlovén	4.385	53,4
többnyelvű ill. magyar	76	0,9
összesen	8.208	100
Megoszlása:		
ismeretterjesztő ir.	2.464	30,0
szépirodalom	929	11,3
gyermekirodalom	4.815	58,7

Másik gondunk, hogy az egyes nyelvterületek gyarapítási lehetőségei igen különbözőek. A német nyelvű irodalom beszerzéséhez bőséges könyvkínálat áll rendelkezésünkre. A szlovén irodalomhoz több mint 30 éves muraszombati cserekapcsolatunk révén jutunk. Partnerünk messze a mi lehetőségeinket meghaladóan vesz részt az együttműködésben, melynek következménye állományi adatainkban is jól látható! Máig megoldatlannak minősíthetjük a horvát nyelvű irodalom gyarapítását. Ennek oka kettős. Egyrészt irodalmi horvát nyelvű könyvekből nincs rendszeres behozatal Magyarországra, partnerintézményt pedig nem sikerült találnunk. Másrészt a Vas megyében élő horvátok „grádistyei”-ként azonosítják magukat. Identitásuk támogatására a burgenlandi könyvkiadás kínálata adja az egyetlen lehetőséget.

Gyűjteményünk legnagyobb részt könyvekből áll. A nem hagyományos dokumentumok köre (video, kazetta, CD) mintegy 3%. A beszerzésben lehetőség szerint a *felövő generációnak nyújtott kínálatra* helyezük a hangsúlyt. Sok éves tapasztalatunk, hogy a nemzetiségi településeken még hatványozottabban igaz: a felnőtt generációk alig-alig olvasnak.

2. A szolgáltatóhelyek könyvellátása

Alapelvünk, hogy a nemzetiségi ellátórendszer a *Berzsenyi Könyvtár központi gyűjteményével együtt legyen képes kielégíteni Vas megye nemzetiségi lakosainak dokumentum- és információs igényeit.* Ennek csak egyik eleme, hogy valamennyi szombathelyi részleg kínál olvasnivalót, a tájékoztatás forrásait (kézikönyvek) olvasótermünkbe tudatosan szerzeményezzük, nem csupán magyar nyelven. Igen fontos lehetőségnek tekintjük a *szolgáltatásközvetítést.* A legmodernebb informá-

cióközvetítő csatornák, a partnerkönyvtárak sora, a könyvtárközi kölcsönzés intézménye olyan lehetőséget kínál, melynek segítségével minden igény kielégítésére képesek vagyunk. E védőernyő birtokában tudatosan arra törekszünk, hogy a megye nemzetiségi olvasói számára lakóhelyükön az *írott anyanyelvi kultúra reprezentáns műveit* bocsássuk rendelkezésre, az ezt meghaladó igényeket rendszerszolgáltatásként kívánja intézményünk kielégíteni. (Feltöltésként évente 22–26 alkalommal összesen 600–800 kötetet juttatunk az ellátórendszer tagkönyvtáraiba.)

3. Nemzetiségi könyvtári szolgáltatásunk fontos része a *támogatásnyújtás* mindazoknak, akik az irodalom közvetítésében, a nemzeti identitás ápolásában szolgálatot teljesítenek. Mindenekelőtt pedagógusokra, könyvtárosokra gondolunk, de újságírók, népművelők, önkéntes szervezők, civil szerveződések kulcsemberei, kutatók és politikusok is találhatóak ügyfélkörünkben.

A közreműködés módjának teljeskörű bemutatására egy rövid referátumban nincs lehetőségem, így csupán néhány példával szeretném illusztrálni a fentieket. Szakmai konferenciákat, tapasztalatcsere lehetőségeket szerveztünk: 1994-ben horvátok lakta települések nyelvtanárai, könyvtárosai részére; 1994–95-ben Magyar–Szlovén Könyvtáros Nap Szentgotthárdon és Murska Sobotán. A NAT követelményrendszerét figyelembe véve – a német nemzetiségi szaktanácsadó kezdeményezésére – tematikus ajánló jegyzéket állítottunk össze; publikációk, beszédek, pályázatok elkészítéséhez irodalomkutatásokat, adatbázis-lekérdezéseket hajtottunk végre, de segítettünk már ruhatervezőt is, aki művészeti együttes autentikus szereplőruhájának elkészítéséhez vette igénybe szolgáltatásainkat. A falutörténetírásba fogó kutatók könyvtárunkban találhatják meg a publikált és feltárt források legteljesebb körét stb.

4. Meggyőződésünk, hogy a nemzeti identitás megélésében a nyelv megőrzésének és ápolásának minden másnál fontosabb szerepe van. Az olvasás mint kitüntetett lehetőségekkel bíró nyelvfejlesztő tevékenység érdemes arra, hogy megkülönböztetett szerepet szánjanak neki a közösségek. *Az olvasásra motiválásban*, élményszerző rendezvények szervezésében a könyvtáraknak is vannak feladataik. Az író–olvasó találkozási ponttól a különféle versenyekig mi magunk többfelét is kipróbáltunk (1994: „Én két nyelven szeretnék álmodni” – olvasmányélmény pályázat; 1995: háromnyelvű szavalóverseny; 1996: „Kincskeresők” prózaverseny; vándorkiállítás és anyanyelvi könyvtári foglalkozások stb.). Folytatására bármikor készek vagyunk, ha a kisebbségi önkormányzatok, amelyek az utóbbi években *aktivizálták magukat ezen a területen*, alkalmas és kívánatos partnert látnak intézményünkben, és kezdeményezéseiket jelzik.

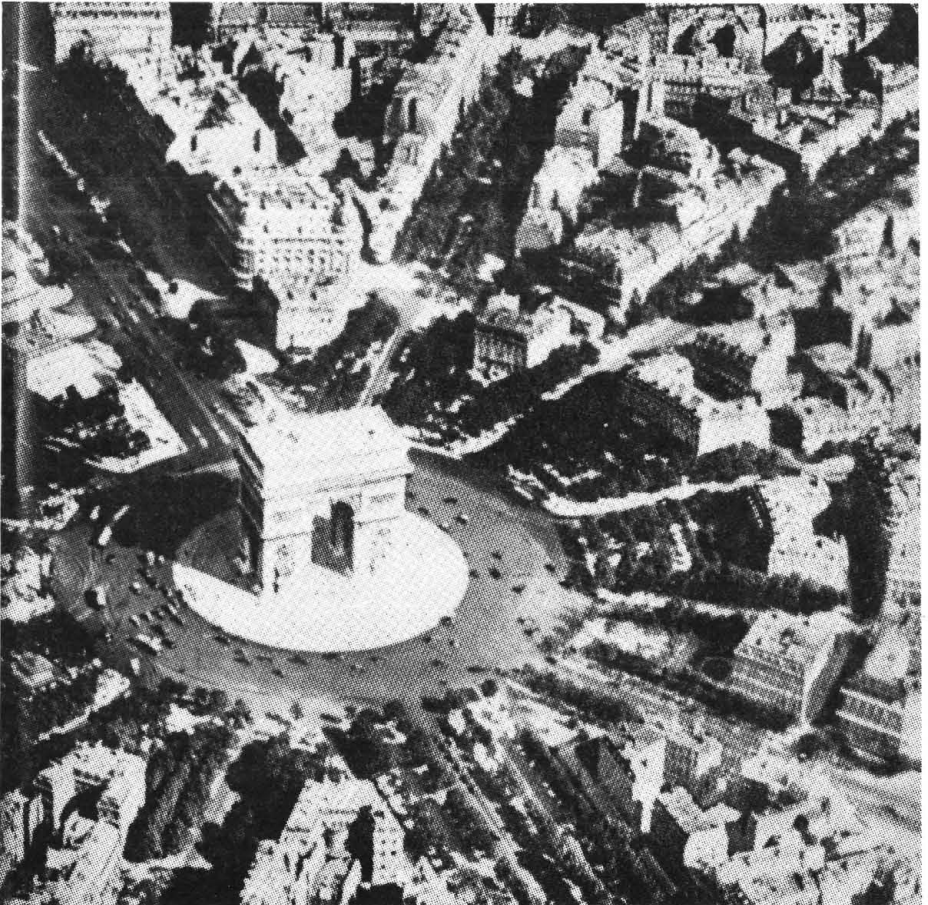
5. Utolsóként a megye nemzetiségeinek történetét, életét is érintő *dokumentációs tevékenységünkről* szólnék röviden. A Vas megye irodalma c. kurrens bibliográfia részére feltárunk minden olyan érdemi publikációt, amely látóközünkbe kerül. Természetesen helyismereti gyűjteményünk gyűjti és archiválja azokat a nyomtatott és AV-dokumentumokat, ill. aprónyomtatványokat, amelyekről tudomása van. Számítógépes adatbázisaink (VAS I–II; VMI CD-ROM), az Országos Idegennyelvű Könyvtár adatbázisával kiegészítve, sokoldalú tájékoztatásra képesek. A figyelésbe bevont sajtótermékek között szerepel a Hrvatski Glasnik,

a Neue Zeitung és a Porabje is, és ezen sajtótermékek végleges megőrzésével a gyors és biztonságos dokumentumszolgáltatást is biztosítani kívánjuk.

A legutóbbi (1990-es) népszámlálás adatai szerint mintegy 5 és félezer ember, Vas megye népességének nem egészen 2%-a vallotta magát nem magyar anyanyelvűnek, (horvát: 2.810, szlovén: 2.252, német: 868), cigánynak 1.630-an mondták magukat, a nyelvet ebből csupán 634-en beszélik.

Ugyanakkor közismert, hogy nemzetiségi kutatók ennél jóval kiterjedtebbre teszik az identitás szerinti kötődést. (Ld. A Vas megyei nemzetiségek/ Zielbauer György, Gadányi Károly, Sprapits Lajos. Kiad. Vas M. Közgyűlés Etnikai és Nemzeti Biz. 1993.) Könyvtárunk *nem kívánja mennyiségi kérdésként kezelni a nemzetiségi könyvtári ellátás kérdését. Azt szeretné, ha a megyei közgyűlés mellett a települési és kisebbségi önkormányzatok is felismernék felelősségüket a feltételek biztosításában, és kezdeményezéseikkel, támogatásukkal segítenék az olvasóvá nevelést, a dokumentum- és információszolgáltatás hatékony, gazdaságos és korszerű szervezését.*

Pallósiné Toldi Márta

Nemzetiségi ellátás Zala megyében

A nemzetiségi könyvtári ellátás egyike azoknak a könyvtári feladatoknak, amelyeket a kulturális törvény a megyei könyvtáraknak meghatároz – hosszú évek óta birkóznak is ezekkel a feladatokkal, ám eddig nem sikerült igazán működőképes szisztémákat létrehozni; talán a német nemzetiségi ellátás működik a legprecízebben, de az sem minden megyében egyformán – vagy az olyan kis területű, homogén nemzetiségre építő, mint a Vas megyei (vend, szlovén). A legtöbb problémát az okozza, hogy az ellátás megszervezésénél elengedhetetlen az illető nemzetiség együttműködése, részvétele a dokumentumbázis kialakításában és a szolgáltatás megszervezésében. Ehhez stabil együttműködő partnerek kellenek – ezek a nemzetiségi szervezetek, önkormányzatok még csak most kezdenek megszilárdulni. Gondot okoz az illető nemzetiség kultúrájának korrekt meghatározása, a gyűjtőkör kialakítása is; az egységes azonosságtudattal rendelkező nemzetiségek sokszor eltérő eljáráásokat használnak, ami igencsak megnehezíti a könyvtári dokumentumok beszerzését. Ezt csak velük együttműködve, a sajátos igényeiket figyelembe véve lehet elvégezni.

Ezeket az alapelveket figyelembe véve próbáltuk és próbáljuk kialakítani a Zala megyei nemzetiségi ellátás gyakorlatát. A megyében két számottevő nemzetiség él, a horvát és a cigány, helyzetük azonban merőben különbözik egymástól, így könyvtári ellátásukat is másként kell megszervezni.

A horvát nemzetiség a megye déli részén él, hét faluban – de kisebbségi önkormányzataik Nagykanizsán és más településeken is vannak. Anyanyelvük a horvát nyelv *kaj* dialektusa, amelyet elsősorban a Muraközben és Horvátország északi részén használnak. A korábbi időkben a nemzetiségi könyvtári ellátást a tótszerdahelyi ún. báziskönyvtár végezte, állami támogatással. Az önkormányzati rendszerben ez a szolgáltatás egyre inkább visszaszorult, az állam is kivonult mögüle. A 90-es évek közepén megpróbálkoztunk a szolgáltatás újjászervezésével az érintett települések, intézmények vezetőivel egyetemben – a résztvevők azonban nem tudtak megegyezni a központ helyében és a szolgáltatások biztosításában, így egységes ellátás nem tudott kialakulni a térségben. Erre pedig nagy szükség lenne, mert nyelvjárásuk eltér az irodalmi nyelvtől – a szükséges irodalmat a szomszédos Horvátországból szerzik be, ennek anyagi fedezetét az önkormányzatoknak kell állniuk. A tótszerdahelyi iskolában természetesen ma is működik a – kettős vagy inkább hármass funkciójú – könyvtár, rendszeresen szerzeményez, pályázatokat nyer és abból gyarapít, sőt valamennyit át is ad a többi településnek; csak az összefogás hiányzik. Talán az új horvát önkormányzat vagy a Muramenti Horvátok Kulturális Egyesülete fogékonyabb lesz a probléma megoldására.

Merőben más feladat számunkra a cigány lakosság könyvtári ellátásának megszervezése. Ennek a munkának még csak a felénél járunk, úgyhogy most azt a szisztémát szeretném ismertetni, amelyre ezt a szolgáltatást felépítjük. Nem homokra persze, mert van már működő gyűjtemény is a megyében, a nagykanizsai cigány közösségi házban; a gyűjtemény vezetője *Kardos Ferenc*, az ő segítségével nem nélkülözhető e munkában.

A báziskönyvtári feladatokkal könyvtárunkat a megyei önkormányzat bízta meg, 1998-ban. Miután ennek sem előzménye, sem gyakorlata nem volt, ezért megpróbáltunk tájékozódni, hogyan is lehetne nekikezdeni a munkának. Valamennyi ún. cigány irodalmunk már volt, de sem a gyűjtőkör, sem az ellátás megszervezése tekintetében nem volt kapaszkodónk. Úgy gondoltuk, hogy először a gyűjteményt kell megerősíteni, hogy legyen alapja az ellátásnak, ezért pályázatot nyújtottunk be gyűjteménygyarapításra. Azonban mindjárt szembe talákoztunk azzal a problémával, hogy mi legyen a gyűjtőkör: cigány irodalom vagy a magyar irodalom cigány szubkultúrája. Tanácskoztunk cigány értelmiségiekkel, Rostás Farkas Györggyel és Choli Daróczi Józseffel, a Művelődési Intézet munkatársával, Bódis Zsuzsannával és másokkal is. A válaszok nem egyértelműek: van, aki csak a cigány nyelvű irodalomra esküszik, van aki a magyar nyelvűt is ide sorolja. Van, aki csak a cigány szerzők által írt műveket gondolná gyűjteni, van, aki mindent, ami róluk szól. Probléma van a nyelvvel abból a szempontból is, hogy a cigányok maguk is többféle nyelven és nyelvjárásban beszélnek: nagy többségük csak magyarul tud, ezenkívül beszélnek a cigány nyelv több változatát, és vannak román nyelvű, úgynevezett *beás* cigányok is. A Zala megyei cigányok többsége beás nyelvű, ennek még viszonylag kevés irodalma van, de már például egy szótár is rendelkezésre áll.

Mindezeket figyelembe véve úgy döntöttünk, hogy a báziskönyvtár gyűjtőkörét a lehető legszélesebben értelmezve határozzuk meg, és minden, a cigánysággal kapcsolatba hozható dokumentumot ide sorolunk. Az állománygyarapítás eredményét is figyelembe véve kiadtunk egy lelőhelyjegyzéket, amelyet ebben az évben – kibővítve – újra megjelentettünk. A kiadvány sikere meglepő volt: nem elsősorban a cigányok, de a velük kapcsolatban álló, velük foglalkozó értelmiségiek, tanárok, kutatók, diákok használták elsősorban. Átadtuk a megyei önkormányzat művelődési osztályának is, amely a felügyelete alatt álló oktatási intézményeknek és más, kisebbségi pedagógiai programot megvalósító iskoláknak mint tanuláshoz szükséges irodalmat ajánlotta. Átadtuk ezenkívül a városi könyvtáraknak is, hiszen a lakossági ellátásban nekik is szerepet kell vállalniuk. A cigány nemzetiségi ellátás megszervezése ugyanis nem mehet végbe az adott területen működő más könyvtárak nélkül: mert a cigány lakosság gyakorlatilag minden településen megtalálható, azokban az oktatási intézményekben pedig, ahol meghatározott arányban tanulnak, kisebbségi pedagógiai programot kell készíteni. Az egész megye könyvtári hálózatát egyelőre képtelenség cigány irodalommal ellátni: ezért a városi könyvtárak vezetőivel úgy állapodtunk meg, hogy ők is részt vesznek az ellátásban, részben mint a megyei könyvtár szolgáltatásainak közvetítői, könyvtárközi kölcsönzéssel vagy egyéb módon; részben saját gyűjteményük alakításával. Miután a kisebb települések döntően az ellátórendszereken keresztül látják el a könyvtári szolgáltatásokat, nekik különösen fontos a városi könyvtáraknál működő ellátórendszeri központok odafigyelése, nem is beszélve a nagyszámú kettős funkciójú könyvtárról. Fontos szerepe lesz az ellátásban a nagykanizsai cigány közösségi házban működő gyűjteménynek: egyrészt módszertani, tanácsadó tevékenységet kell folytatnia a rendszer tagjai számára, másrészt számítunk speciális dokumentumaira, a filmekre, CD-kre, videókra. Ugyancsak számítunk a megyei pedagógiai intézet közreműködésére is, bár ott még ezzel a feladattal keveset foglalkoztak, inkább a megyei önkormányzat tan-

ügyi munkatársai végeztek a kulturális infrastruktúra megteremtésében érdemi tevékenységet.

A rendszer természetesen nem működhet az illető nemzetiség bevonása nélkül, hiszen végül is róluk szól és értük van e szolgáltatás. Ezért meg kellett várunk a választások kimenetelét és a cigány kisebbségi önkormányzatok felállítását. Természetesen itt is bonyolult a helyzet, hiszen többféle szervezet képviseli a cigányokat, egymással is rivalizálva. A megyében viszont legalább öt városban megalakult a kisebbségi önkormányzat, van vezetőjük, postacímük, telefonjuk. Aktivitásuk különböző, a legszínvonalasabban a nagykanizsai működik, ahol közösségi ház, könyvtár és rendes, szervezetszerű élet van – de a többiek is legitimek, és a jobb működés érdekében még egy megyei egyeztető testületet is létrehozta. Elkezdtünk tehát tárgyalni velük a könyvtári szolgáltatások biztosításáról – eddigi tapasztalataink kedvezőek. A szolgáltatás kiterjesztését és garantált működtetését tehát az összes eddig felsorolt szereplő bevonásával, egy több oldalú megállapodás aláírásával a közeljövőben szeretnénk tető alá hozni. Ennek keretében a megyei könyvtár mint báziskönyvtár biztosítaná a dokumentumbázist, a többpéldányos beszerzést, és garantálná a hozzáférést. Ezenkívül létrehozna egy megyei lelőhelyjegyzéket, amelyhez a területi ellátásban részt vevő városi könyvtárak, a nagykanizsai cigány könyvtár és a megyei pedagógiai intézet is csatlakozhatna. A rendszer tagjai – a könyvtári szabályoknak megfelelően – biztosítják a hozzáférést állományukhoz. A cigány önkormányzatok és a megyei önkormányzat pedig segít a gyűjtemények kialakításában; az oktatási és kulturális igények megfogalmazásával, pályázatokkal, esetleg adományokkal támogatják a dokumentumbázis fejlesztését. A könyvtárak alkalmasak rendezvények szervezésére, levelezős játékok, szavalóversenyek rendezésére, melyeket az adott kisebbségi szervezetek bevonásával bonyolíthatnak le. Így juthat e többszörösen hátrányos helyzetű népcsoport működő kulturális infrastruktúrához.

Kiss Gábor

Nemzetiségi könyvtárak Győr-Moson-Sopron megyében

1972-ben az Irányelvek a nemzetiségi lakosság ellátásának továbbfejlesztésére című minisztériumi dokumentum indította el a báziskönyvtárak kialakítását. Kijelölték azt a 16 könyvtárat, amelyek az országos ellátás rendszerének pilléreit jelentették, továbbá elkészült azoknak a településeknek a listája, amelyek a lakosság összetétele alapján nemzetiségi ellátásban részesülhettek. Az akkori Győr-Sopron megyében két nemzetiségről kellett gondoskodni: a németekről és a horvátokról. Nem ismerjük pontosan a helységek kiválasztásának szempontjait, de föltehetőleg a KSH által végzett felmérések alapján becsülték meg a nemzetiségi lakosok létszámát, s talán véleményt mondhattak a listáról az érintett nemzetiségek országos szövetségei is. Megyénkben Sopron környékén Ágfalvát, Bánfalvát, Brennbergbányát és Fertőrákost, Mosonmagyaróvár környékén pedig Jánossomorját és Rajkát jelölték német nemzetiségi ellátásra, ugyane két város

körzetében Kópházát és Undot illetve Bezenyét és Kimlét horvát nyelvű irodalommal való ellátásra.

Nagyot csodálkoztunk ezen a mosonmagyaróvári járásban, mert az 1946-ig jelentős német lakossággal rendelkező Levél, Mosonszolnok, Máriakálnok, Hegyeshalom és Kimle nem szerepelt az ellátandók között, s Mosonmagyaróvár város sem. Ezért a Mosonmagyaróvári Városi-Járási Könyvtár munkatársai saját elhatározásból megkezdték a német nyelvű állomány gyarapítását a könyvtárban, és a nemzetiségi ellátásba javasolták bevonni Hegyeshalmot és Kimlét, ami segítségükkel meg is történt. Vas és Győr-Sopron megyében német nyelvterületen báziskönyvtári megbízást kapott a soproni Széchenyi István Városi Könyvtár, horvát nyelvterületen pedig a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, mindkét megyére kiterjedően. Sopronból általában postán érkeztek a könyvcsomagok. és vagy a mosonmagyaróvári, esetenként a győri megyei könyvtár gépkocsijával bonyolítottuk le a szállítást, a szombathelyiek személyesen hozták el a könyveket, s évente kétszer meglátogatták a helyszíneket. Egyes helyeken gyanakodva fogadták a német nyelvű könyveket, hiszen az 1946-os kitelepítés emléke élt még a lelkekben, s nem szívesen vallották magukat emiatt német nemzetiségűnek vagy némét anyanyelvűnek. Még a hetvenes években is előfordult helyismereti anyag gyűjtése közben, hogy a magyart csak törve beszélő ajándékozó megtiltotta, hogy a nevét beírjuk a leltárkönyvbe. Egy másik faluban a német nemzetiségű vb titkár közölte velünk bizalmasan: „Minek szakáltok bennünket a német könyvekkel meg újságelőfizetéssel? Itt sokan nézik és értik az osztrák televízió adásait, s a gyerekek, ha akarnak, a középiskolában németül tanulhatnak. Elég nekünk ennyi. Hagyjatok békén bennünket ezzel a nemzetiségi ellátással!” Nem csoda, hogy ebben a népes községben a német anyagnak éveken át többnyire csak egy használója akad, egy idős asszony. Ilyen okok miatt maradt, s marad ki ma is az ellátásból jónéhány község, ahol számottevő német lakos maradt a kitelepítés után. A nemzetiségi állomány gyarapítására központi keretet biztosított a minisztérium az Országos Idegennyelvű Könyvtár költségvetésében (évi 50-60 ezer forintot), melyet a báziskönyvtárak kaptak meg. Saját költségvetésükből vagy más községi forrásból a községi könyvtárak ritkán költöttek a nemzetiségek ellátására, amelynek 1972-ben létrehozott rendszere 1990 táján szétesett.

1991-ben a XX. törvény a megyei önkormányzatok feladatává tette a nemzetiségek könyvtári ellátását és az alapkönyvtár kijelölését, ezért ez évben a Vas megyei és a Győr-Moson-Sopron megyei önkormányzat és a két megyei könyvtár megegyezett abban, hogy a feladatokat megyei szinten látják el a saját (megyebeli) nemzetiségekre kiterjedően. 1992. január 1-jétől a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat 175/1991. (XII. 28.) KH számú határozata alapján a nemzetiségi ellátás alapkönyvtára a megyében a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár lett. Előtte felmérést készítettünk a helyzetről, amelynek alapján megállapítottuk, hogy a nemzetiségi ellátást végző könyvtárakban 400–850 kötet között volt az idegen nyelvű anyag, melynek könyvtáranként 11–40 olvasója volt. Ez utóbbi adat és a kölcsönzött kötetek száma csupán becslésen alapult, mivel a könyvtárosok nem vezettek külön nyilvántartást a nemzetiségi olvasókról. Ugyancsak kideríthetetlen volt az igénybevétel oka, nem tudtuk, hogy nyelvtanuláshoz, szórakozáshoz vagy az anyanyelvi irodalom megismeréséhez kölcsönözték ki a köny-

veket. Problémát jelentett, hogy az NDK-ból beszerzett könyvek egy része elavult, a Jugoszláviából beszerzett horvát nyelvű könyveket pedig az irodalmi nyelvet nem ismerő felnőttek nem értették, mivel megyénk horvátjai a Burgenlandban is ismert gradistyei nyelvjárásban beszélnek. Így azután tartalmi elavulás, illetve nyelvi problémák miatt állományellenőrzéskor (átvételkor) az állomány felét kiselejteztük. Eleinte sok feszültséget okozott a soproni könyvtár és a megyei könyvtár között, hogy a megyei könyvtár átvette a nemzetiségi ellátást, mert a soproniak továbbra is szerették volna megtartani a feladatot (legalább Sopron környékén), ugyanakkor a munka feltételeit nem tudták biztosítani.

Az 1997. évi CXL. törvény 66. paragrafusa a megyei könyvtár feladatává teszi, hogy „... végzi illetőleg szervezi a megye nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó lakosainak ellátását ...”, így tehát megerősíti az 1991. évi döntést és a feladatot. Erre a célra pénzt azonban külön nem biztosít az önkormányzat. 1995-ig szerepelt a költségvetésünkben erre 100-200 ezer forint, az ismert pénzügyi megszorítások miatt azonban ezt az összeget elnyelte a megyei könyvtár egyre zsugorodó beszerzési kerete. Ma már az Országos Idegennyelvű Könyvtártól sem kapunk e célra pénzt (főltehetőleg azért, mert ők sem kapnak), így marad a megye nemzetiségi alapja, amelyből évente 100-150-200 ezer forintot pályázunk nemzetiségi irodalom beszerzésére, amit a Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványból szerzett pénzzel egészítünk ki. Az lenne az igazi megoldás, ha a keretek biztosítása több forrásból történne: a megyei könyvtár költségvetéséből, pályázatokból és települési, kisebbségi önkormányzatok támogatásából. További gondot okoz, hogy kevés információ van a nemzetiségi ellátásban ajánlható, jó könyvekről. Német nyelvű irodalmat ugyan találunk a könyvesbolti kínálatban, de gradistyei horvát könyveket egyre nehezebben tudunk beszerezni a Gradistyei Horvátok Egyesülete segítségével Burgenlandból. Horvát könyvekből a kínálat is gyenge. Évente általában 2-3 alkalommal szállítunk ki új könyveket, könyvtáranként összesen 40-70 darabot. A nemzetiségi letétek a települési könyvtárral egységet alkotnak, de külön polcokon, jól látható helyen helyezik el a könyvtárosok.

Részben az említett nehézségek, részben a magyar olvasóknál is tapasztalható érdektelenség miatt a nemzetiségi állomány kihasználtsága, forgalma ugyancsak elenyésző. Jobbára csak gyermekkönyveket kölcsönöznek, felnőtt olvasó alig van, s így igény sincs sem a könyvtárosok, sem a települési és kisebbségi önkormányzatok részéről. Nem kopogtatnak a megyei könyvtár ajtaján új könyvekért. A legjobban az undi könyvtár működik, ott nemzetiségi oktatás is van. A német nyelvű könyveket jobbára nyelvtanuláshoz gyakorlásra kölcsönzik (az is jó!), nem a német irodalommal való kapcsolattartás végett.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Cigányok Érdekvédelmi Szövetségével kötött megállapodás értelmében Győrött a szövetség irodájában működik egy kihelyezett alapkönyvtár, amelyet folyamatosan gyarapítunk. Ez a cigányokkal foglalkozó tudományos műveket (történelem, szociológia, néprajz), valamint gyermekirodalmat és felnőtteknek szóló szépirodalmat tartalmaz. Jelenleg 500 kötetből áll a gyűjtemény, s folyóiratot is biztosítunk az olvasóknak. Jó a kapcsolatunk a szövetség elnökével, néha maga is kér bizonyos műveket tőlünk, ezeket megvásároljuk. Tapasztalataink szerint így sokkal jobban működik az ellátás, mintha a megyei könyvtárban lenne az állomány, mert a szövetség irodájában ügyes-bajos

dolgaikat intéző emberek sokszor kölcsönöznek is. Azt sem bánjuk, ha ez az állomány sokkal jobban kopik a másutt megszokottnál, az eltűnt könyveket igyekszünk pótolni. 1998-ban Rostás-Farkas György részvételével sikeres író-olvasó találkozót is szerveztünk.

Tavaly Győr-Moson-Sopron megyében 10 településen választottak német, ötben horvát kisebbségi önkormányzatot. Közülük Fertőhomok, Levél, Máriakálnok, Sopron és Mosonmagyaróvár nincs benn a nemzetiségi ellátórendszerünkben. A két várost nincs is értelme bevonni, de a községeket föl kell keresnünk, hogy esetleges igényeikről tudomást szerezhessünk. Csak a sajtóból tudjuk, hogy Mosonmagyaróváron szlovén, Győrben lengyel és Sopronban görög kisebbségi önkormányzat alakult. Jellemző, hogy a konferenciára készülve a megyétől, országos hivataloktól és az Internetről is csak hiányosan tudtuk összeszedni a bennünket érdeklő adatokat. Minden kisebbségi önkormányzattal fel kell vennünk a kapcsolatot, s ahol érdemes, ott intézkednünk kell a nemzetiségi könyvtári ellátás megszervezésére, de óvatosságra int bennünket a tapasztalat. Nemcsak az anyagiak miatt (ezeket a szerény forrásokat nem szabad tovább aprózni!), hanem amiatt is, hogy csak ott érdemes az ellátást megszervezni, ahol élő igény, fogadókészség és hajlandóság van a kisebbségi kultúra ápolására. Napjaink szomorú valósága, hogy míg egyes népek vállalva az üldöztetést, s a halált is nyelvükért, kultúrájukért, mi – érzésem szerint – esetenként ott is erőltetjük a nemzetiségi könyvtári ellátást, ahol nincs is értelme. Míg a Vajdaságba úgy lopják ki a magyar nyelvű könyveket az anyanyelvi olvasmányra éhezőknek, mi itt túlzott buzgalomból vagy csak megszokásból porosodó könyvhalmokat „működtetünk” néhány faluban. Át kell szerveznünk, élőbbé, hatékonyabbá kell tenni a nemzetiségi könyvtári ellátást, s ebben nekünk kell kezdeményező szerepet vállalni! Még egy jól működő kisebbségi önkormányzat, sikeres nemzetiségi kórus vagy táncegyüttes sem jelent biztosítékot arra, hogy a nehezen szerzett forintjainkon vásárolt művek jó helyre kerülnek. Az anyanyelven olvasás a kisebbségeknél személyes műfaj, néhány vagy egy-két tucatnyi ember ügye, nem hasonlítható általában a könyvtári ellátáshoz, de éppen személyességénél fogva rendkívüli figyelmet érdemel. Ismétlem, ahol erre igény van! Mert azt is meg kell tanulnunk a pozitív diszkrimináció mellett, hogy akarata ellenére senkit sem boldogíthatunk, akiben viszont él a vágy ősei írásos örökségének megismerésére, nos, őt ki kell szolgáljunk lehetőségeink szerint. Ha elérjük Dánia és Hollandia színvonalát, ahol irigykedve csodáltuk a könyvtárak arab, perzsa, török, kínai és egyéb feliratait és gyűjteményeit, akkor akár nagyvonalúak is lehetünk. Addig marad a tisztességes szegénység, azzal is jutunk valamire.

Szalai Gáborné–Tuba László